

Polityka rachunkowości jako instrument kształtowania sprawozdania finansowego

Witold Furman *

Wstęp

W okresie przejścia polskiej gospodarki z systemu centralnego sterowania gospodarczego do gospodarki rynkowej wykształciło się wiele różnorodnych form gospodarowania. Spółki prawa handlowego, grupy kapitałowe, fundacje, stowarzyszenia oraz różne formy funkcjonowania jednostek sfery finansów publicznych stanęły przed koniecznością ukierunkowania swojej działalności na konkurencyjność, elastyczność, dostosowanie do reguł wolnego rynku. Następstwem tego była konieczność opracowania i wdrożenia narzędzia, które opisałoby, w jaki sposób powstają poszczególne elementy sprawozdania finansowego. Takim narzędziem jest polityka rachunkowości, która w czasach wzrostu rangi sprawozdawczości finansowej pełni istotną rolę jako dokument opisujący zasady prezentacji poszczególnych pozycji sprawozdawczych.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie polityki rachunkowości jako narzędzia, które wpływa na kształt produktu finalnego systemu rachunkowości, jakim jest sprawozdanie finansowe. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że współcześnie sprawozdawczość finansowa jednostek gospodarczych pełni bardzo ważną rolę. Informacje ekonomiczne prezentowane przez jednostkę gospodarczą są nie tylko podstawą podejmowania decyzji przez zainteresowany krąg podmiotów, ale dostarczają też niezbędnych informacji kadrze zarządzającej, potrzebnych do realizowania określonych procesów decyzyjnych. Skoro więc ranga sprawozdawczości finansowej jest taka znacząca, odnosi się to również do potrzeb poznania, według jakich zasad jest budowane (tworzone) sprawozdanie finansowe. Odpowiedź na takie pytanie

* Mgr Witold Furman, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Rachunkowości Finansowej, asystent, witold.furman@uek.krakow.pl

daje nam właśnie polityka rachunkowości, która jako dokument zawierający i opisujący stosowane przez jednostkę gospodarczą zasady rachunkowości ukazuje, w jaki sposób są „budowane” odpowiednie pozycje danych sprawozdawczych.

1. Przesłanki polityki rachunkowości

Polityka rachunkowości stanowi wybrane i stosowane przez jednostkę, odpowiednie do jej działalności, rozwiązania dopuszczone przepisami ustawy, w tym także określone w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości, (MSR) zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych (Ustawa o rachunkowości, Uor art. 3). Tak sformułowaną definicję polityki rachunkowości można przyjąć jako podstawę do dalszej analizy dotyczącej przesłanek jej tworzenia. Skoro sprawozdanie finansowe pełni tak ważną rolę w działalności gospodarczej, to o tyle ważne wydaje się poznanie zasad i metod jego budowy. Co więcej, umożliwia to poznanie treści prezentowanej przez poszczególne dane sprawozdawcze.

Dynamiczny rozwój gospodarki światowej w ostatnich latach, w tym także gospodarki polskiej, oraz specyfika tego rozwoju, wywarły silny wpływ na układ i treść sprawozdań finansowych prezentowanych przez jednostki gospodarcze. Jednostki te sporządzają i ogłaszają sprawozdania zgodnie z wymaganiami nałożonymi przez powszechnie obowiązujące przepisy prawa bilansowego (w Polsce np. Uor). Wspomniane regulacje w zakresie prezentacji danych sprawozdawczych pozostawiają jednostkom pewną autonomię, przejawiającą się np. w możliwości wyboru metody wyceny aktywów i prawa wyboru terminu publikacji. Takie rozwiązanie podyktowane jest faktem, że system rachunkowości w każdej jednostce gospodarczej powinien być dostosowany do specyfiki i charakteru jej działalności. Różne warianty wyceny posiadanych aktywów (np. zapasów), czy inne alternatywne warianty prezentacji posiadanych przez jednostkę zasobów, są efektem bogatego dorobku rachunkowości, który ona (jako dyscyplina naukowa) wykształciła i rozwinęła w ciągu kilku ostatnich wieków. Rozwój ten wiązał się nie tylko z dokonującym się wzrostem i rozwojem gospodarczym, a co za tym idzie wzrostem złożoności prowadzonej działalności gospodarczej, ale był związany także z koniecznością wykształcenia i dostosowania systemu ewidencyjnego do wymagań gospodarczych i rynkowych.

Podstawą prawidłowo funkcjonującego systemu gospodarczego jest nieograniczony dostęp zainteresowanych podmiotów do informacji, przy czym musi ona być wiarygodna. Determinantą wiarygodnej informacji sprawozdawczej jest więc prawidłowo funkcjonujący system rachunkowości jednostki gospodarczej, dostosowany do charakteru jej działalności. Celem ra-

chunkowości jest dostarczenie zainteresowanym podmiotom informacji o ekonomicznych rezultatach ich działalności finansowej. W konsekwencji rachunkowość może pomóc w podjęciu odpowiednich decyzji zarządczych. W celu zapewnienia wiarygodności swojej sprawozdawczości, jednostki gospodarcze są zatem zobligowane do określenia stosowanych zasad rachunkowości oraz do ich przestrzegania (polityka rachunkowości). W konsekwencji wszelkie decyzje dotyczące stosowanych zasad rachunkowości i metod wyceny będą miały swoje konsekwencje w produkcie finalnym rachunkowości, jakim jest sprawozdanie finansowe. Skoro zaś sprawozdaniami finansowymi są zainteresowani różni odbiorcy, polityka rachunkowości dotyczy bezpośrednio szerokiej rzeszy użytkowników. Niektóre zmiany tej polityki mogą wpływać bezpośrednio na zmiany decyzji lub przepływów pieniężnych ich użytkowników, albo na zachowanie takich podmiotów, jak pracownicy i kontrahenci.

W wyniku wzrostu złożoności prowadzonej działalności gospodarczej powstała konieczność opisywania, gromadzenia oraz „obróbki” dokonanych zdarzeń gospodarczych. W ten sposób osiągnięto dzisiejszy kształt porządku prawno-organizacyjnego rachunkowości. Rozwiązano problem dokumentowania operacji gospodarczych, wyceny, stosowanych metod ewidencyjnych i sprawozdawczych. Z tego względu wszystkie jednostki prowadzące jakąkolwiek działalność gospodarczą zostały zobligowane do opisu stosowanych metod prezentacji poszczególnych elementów sprawozdania finansowego. Warto dodać, że niemniej ważne znaczenie ma w tym względzie nie tylko samo dokumentowanie, ale fakt, że ma ono być odpowiednio przemyślane, zorganizowane i dostosowane do potrzeb i specyfiki jednostki (Naumiuk, 2000, s. 136–137).

2. Istota polityki rachunkowości

Rachunkowość, określana jako „język biznesu”, wspiera proces komunikowania się ludzi i jednostek gospodarczych poprzez dostarczanie niezbędnych informacji do podejmowania decyzji. Rosnąca liczba międzynarodowych jednostek i postępująca globalizacja gospodarki światowej sprawiły, że użyteczność informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym znacznie wzrosła. W związku z tym podjęto działania, których celem jest prawne usankcjonowanie dorobku rachunkowości, jaki wykształciła w wyniku swego rozwoju.

Uwarunkowania społeczne i prawne oraz okoliczności, w jakich powstają regulacje dotyczące rachunkowości w różnych krajach, stosowanie różnych kryteriów ujmowania pozycji sprawozdawczych oraz różne definicje składników sprawozdań finansowych doprowadziły do występowania różnic między

sporządzanymi sprawozdaniami. Tymczasem coraz większe znaczenie dla użytkowników sprawozdań finansowych na świecie ma porównywalność i przejrzystość sprawozdania finansowego. Chodzi bowiem o to, by niezależnie od kraju, w jakim jednostka gospodarcza prowadzi działalność, jej sprawozdanie finansowe było czytelne dla użytkowników z innych krajów.

Poprzez politykę rachunkowości jednostka gospodarcza wybiera właściwe rozwiązanie spośród różnych alternatyw, na które pozwala prawo bilansowe. W konsekwencji jednostki mają do dyspozycji szerokie spektrum narzędzi polityki rachunkowości przy prezentacji sprawozdania finansowego. Trzeba zadać tutaj jeszcze jedno pytanie, czy możliwość wybierania „strategii rachunkowości” zderza się z podstawowym pojęciem rachunkowości, rozumianej jako system wiernej prezentacji efektu działalności jednostki gospodarczej (Górowski, 2008, s. 198). Formułując politykę rachunkowości trzeba mieć więc na uwadze całokształt działalności jednostki gospodarczej oraz jej indywidualną specyfikę.

W literaturze przedmiotu polityka rachunkowości jest definiowana w ten sposób, że jej stosowanie polega na użyciu określonych reguł rachunkowości i konwencji. Jednostka gospodarcza zaadoptuje takie rozwiązania rachunkowości, dzięki którym może najlepiej odzwierciedlić i zaprezentować swój rzeczywisty stan majątkowo-kapitałowy (Jarugowa, Walińska, 1997, s. 23). Polityka rachunkowości jest zbiorem standardów rachunkowości, opinii, interpretacji, reguł oraz przepisów wykorzystywanych przez jednostki gospodarcze w ich sprawozdawczości finansowej. Polityka konkretnej jednostki obejmuje sposoby stosowania tych spośród zasad, które w ocenie kierownictwa jednostki są najbardziej odpowiednie w danych okolicznościach do przedstawienia rzetelnego obrazu kondycji finansowej, jej zmiany oraz rezultatów operacji gospodarczych, zgodnie z ogólnie akceptowanymi zasadami rachunkowości, które wobec tego zostały przyjęte do celów przygotowania sprawozdań finansowych (Hendriksen, van Breda, 2002, s. 250).

Często akceptuje się rozróżnienie między makropolityką rachunkowości a indywidualną polityką rachunkowości jednostki. Bez względu na definicje i różne podejście do terminologii i klasyfikacji, polityka rachunkowości stanowi integralną część systemu rachunkowości, pełniąc nadrzędną rolę w stosunku do ewidencji (techniki księgowej) (Walińska, Zakrzewska, 2003, s. 71).

Polityka rachunkowości jest dokumentem, który stanowi granicę dla systemu rachunkowości jednostki. Dokument ten definiuje, co jednostce wolno, a czego nie (w zakresie rachunkowości). Ważne jest przy tym, aby kierownictwo jednostki rozumiało specyfikę tego narzędzia – wtedy stosowanie polityki rachunkowości przyczyni się do efektywnego wykorzystania i stosowania rachunkowości w jednostce, ale również może ulepszyć jej wydajność (Bragg, 2007, s. 300).

Z przytoczonych definicji wynika, że wybór polityki rachunkowości jest prawem jednostki gospodarczej, zagwarantowanym przepisami prawa bilan-

sowego. Aby z niego umiejętnie korzystać, należy uświadomić sobie wpływ określonej polityki na wynik i sytuację finansową jednostki w kontekście osiągania celów działalności. Polityka rachunkowości powinna zatem pozwolić w jak największym stopniu realizować cele działalności jednostki. Przy właściwym rozumieniu polityki rachunkowości jako instrumentu zarządzania, korzyści wynikające z jej wykorzystania mogą być bardzo znaczne. Polityka rachunkowości obejmuje zatem podstawowy obszar rachunkowości, jakim jest pomiar i prezentacja efektów działalności jednostki.

3. Międzynarodowe i krajowe regulacje prawne dotyczące polityki rachunkowości

W miarę rozwoju cywilizacyjnego i postępu techniki zmieniały się warunki gospodarowania, a co za tym idzie – kwestie związane z szeroko pojętą rachunkowością. W ostatnich latach nadal rośnie stopień złożoności operacji gospodarczych, co wymusza ciągle dostosowywanie się systemu rachunkowości do wymagań współczesnej rzeczywistości. Wydaje się zatem niezbędna systematyczna aktualizacja zasad rachunkowości i wprowadzenie nowych definicji, norm i prawa. Głównym celem tego procesu jest zapewnienie, by prowadzenie rachunkowości w sposób rzetelny i wiarygodny umożliwiałoby dostarczenie niezbędnych informacji wszystkim zainteresowanym podmiotom.

Zbiór przepisów prawnych regulujących prowadzenie rachunkowości nie ma dotychczas powszechnie stosowanej nazwy. Najczęściej używaną w Polsce jest nazwa: „prawo bilansowe” lub „normy prawne z zakresu rachunkowości”. W krajach anglosaskich, a za ich sprawą także w wielu organizacjach międzynarodowych, zestaw zasad dotyczących rachunkowości jest najczęściej określany mianem „standardów rachunkowości”. Status standardów nie zawsze pozwala na ich zaliczenie do wiążących norm prawnych, co niekiedy wynika ze specyfiki systemu prawa zwyczajowego (np. w Wielkiej Brytanii). W wielu systemach prawnych oraz w literaturze fachowej poświęconej zagadnieniom harmonizacji rachunkowości stosuje się termin *GAAP*, czyli powszechnie akceptowane zasady rachunkowości (*Generalny Accepted Accounting Principles*). Pod tym pojęciem rozumie się szeroki zbiór norm o charakterze standardów (Messner, Pfaff, 2009, s. 23–24).

Regulacje rachunkowości (w tym polityki rachunkowości) w zaawansowanych gospodarkach rynkowych stanowią odzwierciedlenie równowagi między rynkiem, państwem i jednostkami gospodarczymi. Rachunkowość nie jest w stanie dostarczyć potrzebnych informacji, gdy nie jest to podyktowane przymusem państwowym oraz przepisami ustawowymi (Gregoriou, Gaber, 2006, s. 230).

Kwestię polityki rachunkowości reguluje 8 Międzynarodowy Standard Rachunkowości (8 MSR) pt. „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów”. Standard ten określa, że polityką rachunkowości są konkretne prawidła, metody, konwencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych (Międzynarodowe Standardy, 2001, s. 93).

Warto tu wspomnieć, jak inne państwa regulują problem polityki rachunkowości. Na przykład, w Wielkiej Brytanii i w Holandii ustalenie polityki rachunkowości jest w mniejszym stopniu ustrukturuwane, nie tak szczegółowe i na pewno mniej formalne, natomiast w wielu innych krajach Europy występuje tendencja do normowania rachunkowości za pomocą jednolitych kodeksów ustalonych przez prawo, co sprawia, że struktura norm rachunkowości jest bardziej rygorystyczna niż w Stanach Zjednoczonych. Powodem tego stanu jest cel rachunkowości. Tradycji w części sfery anglosaskiej jest sporządzanie sprawozdań z myślą o korzyściach dla inwestorów, wierzycieli oraz innych stron. W większości innych krajów kładzie się większy nacisk na znaczenie rachunkowości podatkowej (Hendriksen, van Breda, 2002, s. 256).

W jaki sposób problematykę związaną z polityką rachunkowości reguluje polskie prawo bilansowe? We wstępie niniejszego artykułu przytoczono definicję polityki rachunkowości zawartą w Uor. Uzupełnieniem tej definicji są dalsze zapisy tejże ustawy, która stanowi, iż jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjętą zasadę (politykę) rachunkowości, a w szczególności:

- 1) określenie roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych,
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego,
- 3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:
 - a) zakładowego planu kont, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,
 - b) wykazu ksiąg rachunkowych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – wykazu zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych,
 - c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji,

d) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w niej zapisów (Uor, art. 10).

Za sporządzenie i aktualizację polityki rachunkowości odpowiada kierownik jednostki. Wyznacznikiem polityki rachunkowości są cele stawiane jednostce, wynikające z jej misji i strategii. Przy wyborze reguł, według których będzie prowadzona rachunkowość, kierownictwo powinno motywować się trzema zasadami:

- a) ostrożnością,
- b) przewagi treści nad formą,
- c) istotności (Sawicki, 1996, s. 9).

Przy ustalaniu polityki rachunkowości, którą będzie się kierować jednostka w toku prowadzonej działalności gospodarczej, należy uwzględnić, iż w toku działalności mogą wystąpić zdarzenia, które wymuszą ujęcie ryzyka działalności, grożące straty, inne skutki utraty wartości aktywów lub zwiększenie pasywów (zobowiązań). Ich skutki finansowe i majątkowe odzwierciedlą odpisy aktualizujące i rezerwy.

4. Zasady wyceny bilansowej a polityka rachunkowości

Sprawozdania finansowe stanowią główne źródło informacji ekonomicznej przedsiębiorstwa. Z poszczególnych pozycji tegoż sprawozdania odbiorca zawartych w nim treści dowiaduje się o strukturze aktywów, pasywów, przychodów, kosztów, a przede wszystkim informacji o przepływach strumieni pieniężnych. Poprzez politykę rachunkowości jednostki kształtują wielkości i strukturę swego majątku, kapitału własnego i zysku rocznego. W każdym z elementów sprawozdania finansowego są zawarte ustalenia polityki rachunkowości (Szczotka, 2007, s. 548).

Kwestią szeroko pojętej polityki rachunkowości są zasady prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych, określane przez prawo bilansowe w postaci ramowych, a nie wzorcowych wykazów pozycji wchodzących w skład poszczególnych elementów sprawozdania finansowego (bilansu, rachunku zysków i strat, informacji dodatkowej, rachunku przepływów pieniężnych oraz zestawienia zmian w kapitale własnym). W tym zakresie jednostka musi dokonać wyboru, czyli określić politykę prezentacji informacji sprawozdawczych.

Rozważając problem rzetelnej prezentacji danych sprawozdawczych trzeba poruszyć sprawę manipulowania liczbami, a więc sytuacji, gdy jednostka wybiera i stosuje takie rozwiązania, aby zrealizować w ten sposób określone cele zainteresowanych podmiotów. Można podejść do takiego problemu także od nieco innej strony. Mianowicie, czy takie działania stanowią dostosowanie

wywanie się rachunkowości do rzeczywistości gospodarczej jednostki, czy też jest to manipulacja i oszustwo? Rachunkowość wykształciła narzędzia zapobiegające nadużyciom i fałszowaniu sprawozdań finansowych, jednak w tej mierze bardzo dużo zależy od jednostki, czy będzie ona tych zasad przestrzegać.

Bilans stanowi podstawową i integralną część sprawozdania finansowego, do którego sporządzania jednostki są ustawowo zobligowane. Bilans jest to dwustronne, przeciwstawne, w sumach końcowych równoważne zestawienie wszystkich składników aktywów i kapitałów jednostki gospodarczej w pewnym momencie, zwanym momentem bilansowym. Poszczególne składniki aktywów i pasywów są ujęte w określonej logicznej kolejności i łączone w grupy o zbliżonej treści ekonomicznej. Ekonomiczna treść bilansu majątkowego wskazuje na wynik finansowy jako na wielkość (pozycję), która równoważy szeregi aktywów i pasywów. Jest to fotografia jednostki, prezentująca jego obraz statyczny. Bilans przyjmuje formę dwustronnego zestawienia środków gospodarczych pozostających w dyspozycji jednostki i wykorzystywanych przez nią w trakcie prowadzonej działalności gospodarczej (aktywa) oraz informacji dotyczących źródeł i sposobu pozyskania środków finansowych niezbędnych do sfinansowania zakupu posiadanego przez jednostkę majątku rzeczowego (pasywa) (Dyduch, i in., 2004, s. 26). Informacje zawarte w bilansie umożliwiają wskazanie zależności oraz prawidłowości w zakresie kształtowania się składników aktywów i pasywów (Wędzki, 2006, s. 67).

Decyzje podjęte w ramach definiowania polityki rachunkowości mają mniejszy lub większy wpływ (w zależności od możliwości wyboru zawartych w Uor) na poszczególne pozycje bilansu. Najważniejsze instrumenty tej polityki dotyczą rzeczowych aktywów trwałych (m.in. dobór okresów, metod i stawek amortyzacyjnych, ustalanie odpisów z tytułu trwałej utraty wartości), wartości niematerialnych i prawnych, inwestycji, aktywów finansowych, rzeczowych aktywów obrotowych (wycena początkowa oraz wybór zasady rozchodu zapasów, wywierający wpływ na wysokość kosztów okresu oraz wartość wyceny na dzień bilansowy), rozliczeń międzyokresowych czynnych, rezerw i rozliczeń międzyokresowych kosztów biernych (zakres uznawania, wycena oparta na subiektywnych szacunkach), należności (tworzenie odpisów aktualizujących), kontraktów długoterminowych, aktywów oraz rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz zobowiązań finansowych. Przyjęte rozwiązania w wymienionych obszarach dotyczą przede wszystkim:

- a) ustalenia zakresu poszczególnych pozycji,
- b) klasyfikacji poszczególnych indywidualnych pozycji do grup aktywów i pasywów,
- c) zasad wyceny wstępnej poszczególnych pozycji bilansu,
- d) zasad wyceny na dzień bilansowy,
- e) zasad amortyzacji rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych i prawnych (Walińska i in., 2006, s. 1821–1822).

Jednostka tworząc własną politykę rachunkowości musi dokonywać wyceny aktywów i pasywów bilansu w kontekście zasady kontynuacji działalności z zachowaniem zasady memoriałowej, ma również obowiązek stosować zasadę współmierności i zasadę ostrożności.

Wymienione przykładowe obszary polityki rachunkowości wymagają samodzielnego zdefiniowania, klasyfikacji i ustalenia zasad pomiaru, albo wyboru spośród dopuszczonych przez prawo bilansowe rozwiązań w tym zakresie. Każda istotna grupa aktywów i zobowiązań wymaga zdefiniowania, zgodnie z ogólnymi definicjami zawartymi w prawie bilansowym, ale w wielu wypadkach definicja ta powinna być rozszerzona ze względu na specyfikę działalności jednostki.

5. Wpływ przyjętej polityki rachunkowości na wynik finansowy

Wynik finansowy odzwierciedla rezultaty działalności jednostki za pewien okres. Jego wielkość zależy od osiąganych przez jednostkę przychodów i poniesionych kosztów. Wynik finansowy jest różnicą między sumą przychodów i zysków nadzwyczajnych osiąganych w danym okresie a sumą kosztów i strat nadzwyczajnych poniesionych na uzyskanie tych przychodów. Jeśli różnica ta przybiera wartość dodatnią, oznacza to, że jednostka osiągnęła zysk i nastąpił przyrost kapitału własnego. Różnica ujemna informuje o poniesionej stracie, odzwierciedlającej zmniejszenie kapitału własnego.

Jednym z instrumentów polityki rachunkowości jednostki gospodarczej, w znaczącym stopniu wpływającymi na wynik finansowy jednostki oraz jej obraz w sprawozdaniu finansowym, jest wybrany przez nią wariant rachunku kosztów. Uor dopuszcza dwa warianty rachunku zysków i strat:

- a) wariant porównawczy,
- b) wariant kalkulacyjny.

W konstrukcji rachunku zysków i strat można wyróżnić trzy podstawowe poziomy tworzenia wyniku finansowego: operacyjny, finansowy oraz nadzwyczajny. Suma dwóch pierwszych stanowi rezultat działalności gospodarczej. Punktem wyjścia w rachunku zysków i strat są przychody ze sprzedaży, rezultatem końcowym jest wynik finansowy netto. Rachunek zysków i strat ukazuje, w jakim stopniu wynik finansowy jednostki zależy od działalności operacyjnej, a w jakim jest warunkowany przez przychody i koszty finansowe, oraz przez zyski i straty nadzwyczajne.

Uor definiuje przychody i zyski jako uprawdopodobnione powstanie korzyści ekonomicznych w okresie sprawozdawczym, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów, albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniej-

szenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli. Koszty i straty według Uor, art. 3, to uprawdopodobnione zmniejszenia w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia wartości aktywów, albo zwiększenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli.

Tworząc definicję przychodów i zysków, jak też kosztów i strat przez pryzmat zmiany kapitałów własnych prawo bilansowe przesunęło obszar efektywności gospodarowania jednostki z rachunku zysków i strat na bilans. Niektóre zdarzenia o charakterze wynikowym nie znajdują odzwierciedlenia na kontach przychodów i kosztów, lecz bezpośrednio w kapitale własnym w pasywach bilansu. Przykładem takich zdarzeń są np.:

- a) wycena bilansowa udziałów w innych jednostkach oraz inwestycji zaliczanych do środków trwałych, jeśli przeszacowano je do wartości godziwej,
- b) utworzenie rezerwy na przewidywane koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności,
- c) zdarzenia kosztowe lub przychodowe odniesione na kapitał własny jako skutki popełnionego w poprzednich latach błędu podstawowego (Chluska, 2002, s. 29–32).

Powyższe przykłady są dowodem, że rachunek zysków i strat nie zawsze kompletnie odzwierciedla przychody i koszty jednostki gospodarczej. Tym samym zwiększa się zakres oddziaływań jednostki w zakresie zarządzania kosztami w ramach polityki rachunkowości na wynik finansowy.

W wielu obszarach prawo bilansowe nie precyzuje szczegółowych rozwiązań przy wyborze lub precyzowaniu zasad ustalania wyniku finansowego oraz wyceny aktywów i pasywów, dlatego należy kierować się przede wszystkim definicjami odpowiednio przychodów i kosztów, aktywów i zobowiązań, jak też nadrzędnymi zasadami rachunkowości.

Wybór rozwiązań w zakresie ustalania wyniku finansowego dotyczy w szczególności:

- a) zasad klasyfikacji kosztów do poszczególnych rodzajów działalności (zwłaszcza kosztów działalności podstawowej i pozostałej operacyjnej);
- b) zasad naliczania i rozliczania kosztów działalności operacyjnej, łącznie z określeniem zakresu kosztu wytworzenia, kosztów ogólnego zarządu i sprzedaży;
- c) zasad ujmowania kosztów i przychodów finansowych;
- d) zasad ujmowania obciążeń z tytułu podatku dochodowego.

6. Polityka rachunkowości a prezentacja informacji dodatkowych

Zakres informacyjny wprowadzenia do sprawozdania finansowego, zgodnie z załącznikiem nr 1 pkt. 7 Uor wymaga omówienia przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny aktywów i pasywów (także amortyzacji), pomiaru wyniku finansowego oraz sposobu sporządzania sprawozdania finansowego, w zakresie, w jakim ustawa ta pozostawia jednostce prawo wyboru. Ponieważ wprowadzenie do sprawozdania finansowego wchodzi w skład danych, które zgodnie z obowiązującymi przepisami muszą być publikowane, polityka rachunkowości jednostki poprzez ten element sprawozdania jest ujawniana odbiorcom sprawozdania finansowego. Wprowadzenie obowiązku omówienia przyjętych zasad polityki rachunkowości jednostki przed pozostałymi elementami sprawozdania pozwala jego użytkownikom zorientować się, jakie zasady i rozwiązania zostały przyjęte przez jednostkę, zanim rozpoczną oni analizę pozostałych elementów sprawozdania. Opis zasad stanowi specyficzną instrukcję ułatwiającą, a nierzadko w ogóle umożliwiającą właściwe odczytanie treści zawartych w poszczególnych pozycjach sprawozdania finansowego.

Informacja dodatkowa pozwala lepiej zrozumieć treść informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Zawiera szczegółowy opis pozycji przedstawionych syntetycznie w bilansie, rachunku zysków i strat, rachunku przepływów pieniężnych i w zestawieniu zmian w kapitale własnym. Informacja dodatkowa powinna zawierać istotne dane objaśnienia, niezbędne, aby sprawozdanie finansowe odpowiadało naczelnej koncepcji rachunkowości, a więc:

- wprowadzenie do sprawozdania finansowego, zawierające opis przyjętych zasad (polityki rachunkowości), w tym metod wyceny sporządzania sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru, oraz przedstawienie przyczyn skutków ich ewentualnych zmian stosunku do roku poprzedniego,
- dodatkowe informacje objaśnienia do pozycji bilansu, rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych, a także podstawowe informacje dotyczące pracowników i organów jednostki (Gołębiowski, Tłaczała, 2005, s. 17).

W tej części sprawozdania powinno znaleźć się odzwierciedlenie polityki rachunkowości poprzez opisanie przyjętego toku postępowania przy wycenie poszczególnych pozycji aktywów, pasywów, przychodów i kosztów.

7. Elementy polityki rachunkowości w pozostałych elementach sprawozdania finansowego

Zestawienie zmian w kapitale własnym jest elementem sprawozdania finansowego, które, zgodnie ze swoją nazwą, przedstawia zmiany, jakie nastąpiły w poszczególnych składnikach kapitału (funduszu) własnego i ich przyczyny, w tym także z tytułu przychodów i kosztów odnoszonych bezpośrednio na kapitał (fundusz) własny, z pominięciem rachunku zysków i strat – co dotyczy m.in. błędów podstawowych, wyników ze sprzedaży i umorzenia udziałów (akcji) własnych, zysków z umorzenia i konwersji zobowiązań. Zestawienie dostarcza informacji pozwalających na analizę struktury i dynamiki zmian poszczególnych elementów kapitału (funduszu) własnego. Uor nie narzuca określonego wzoru zestawienia zmian w kapitale własnym, ale w załączniku do tej ustawy został przedstawiony preferowany układ sprawozdania bardzo zbliżony do jednego z przykładów proponowanych w MSR 1 (Messner, 2007, s. 488).

Błędy popełnione w sprawozdaniach finansowych za okresy poprzednie, wynikające z błędów matematycznych, interpretacyjnych, oszustw lub pomyłek w stosowaniu zasad rachunkowości, są błędami, o które koryguje się stan początkowy zysku (straty) z lat ubiegłych i wykazuje w zestawieniu zmian kapitału własnego, co nie powoduje zniekształcenia wyniku finansowego bieżącego roku obrotowego. W polityce rachunkowości jednostka powinna określić poziom istotności oraz tryb postępowania w zakresie kwalifikowania błędu do ujęcia w rachunku wyników bieżącego roku lub w pozycji pasywów jako zysk (stratę) z lat ubiegłych.

Informacja o przepływach pieniężnych, czyli o zdarzeniach, które spowodowały w jednostce zmiany stanu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, pozwala użytkownikom sprawozdań finansowych na ocenę:

- a) źródeł pochodzenia oraz wielkości uzyskanych przez jednostkę, środków pieniężnych i ich ekwiwalentów,
- b) kierunków i wielkości ich wykorzystania w toku działalności jednostki.

Podejmowane przez użytkowników sprawozdań finansowych decyzje gospodarcze wymagają określenia:

- a) zdolności jednostki do uzyskiwania wpływów i racjonalnego ich wydatkowania,
- b) okresu, w którym wpływy i wydatki nastąpią,
- c) stopnia pewności wystąpienia przepływów pieniężnych.

Takich informacji dostarcza rachunek przepływów pieniężnych, w połączeniu z innymi elementami sprawozdania finansowego. Umożliwiają one użytkownikom sprawozdania ocenę zmian w aktywach netto jednostki, jej struktury finansowej (łącznie z płynnością i wypłacalnością) oraz zdolności jednostki do oddziaływania na wysokość i okres wystąpienia przepływów pieniężnych, w celu przystosowania się do zmieniających się warunków

rynkowych. Rachunek przepływów pieniężnych ułatwia zarazem porównywanie informacji finansowych przedstawianych przez różne jednostki, ponieważ eliminuje skutki stosowania różnych rozwiązań przy ujęciu operacji i zdarzeń tego samego rodzaju. Informacje zawarte w rachunku przepływów pieniężnych pozwalają na prawidłowe przewidywanie wystąpienia przepływów pieniężnych w przyszłości, a zarazem umożliwiają sprawdzenie dokładności uprzednich przewidywań. Są również przydatne do analizy relacji między zyskownością i przepływami pieniężnymi netto jednostki.

Rachunek przepływów pieniężnych ma zatem dostarczyć użytkownikom sprawozdania finansowego informacji umożliwiających ocenę zdolności jednostki do generowania dodatnich strumieni pieniężnych i ich ekwiwalentów. Uor przewiduje sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych metodą pośrednią lub bezpośrednią. Dokonany przez jednostkę wybór powinien znaleźć odzwierciedlenie w polityce rachunkowości.

Sprawozdanie z działalności jednostki jest sporządzane na podstawie sprawozdania finansowego, chociaż nie stanowi jego elementu składowego. Zawiera istotne informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej podmiotu, w tym ocenę uzyskiwanych efektów, oraz wskazanie czynników ryzyka i opis związanych z tym zagrożeń. Jego rolą jest zapoznanie odbiorców sprawozdania finansowego z działaniami i realizacją planów zarządu jednostki, strategią działania oraz planami na przyszłość. Każdy odbiorca informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym powinien w pierwszej kolejności zapoznać się dokładnie z treścią sprawozdania z działalności zarządu, gdyż jest w nim zawarta strategia, na podstawie której jest w podmiocie tworzona polityka rachunkowości.

Interpretacja sprawozdań finansowych komplikuje się wskutek stosowania różnych rodzajów (wariantów) polityki w wielu dziedzinach rachunkowości. Brak jednorodnego wykazu akceptowanych rozwiązań, do którego użytkownik mógłby się odwołać, oraz zróżnicowanie możliwych zastosowań polityki rachunkowości, mogą powodować powstanie znacząco różnych sprawozdań finansowych, opisujących te same zdarzenia i warunki.

Polityka rachunkowości w zakresie ujawniania informacji jest bardzo istotnym elementem oceny jednostki przez otoczenie. Pełne ujawnianie informacji podnosi zaufanie do jednostki, pozwala mieć przekonanie, że jednostka prowadzi przejrzystą rachunkowość. W tym obszarze jednostka ma najwięcej swobody, ponieważ prawo bilansowe w większości przypadków nie narzuca formy i szczegółowości ujawnianych informacji, a ich jakość będzie zależała od postawy kierownictwa jednostki.

Podsumowanie

Prawo bilansowe, do przestrzegania którego jest zobowiązana jednostka gospodarcza prowadząca księgi rachunkowe, pozwala jednostce w pewnych sytuacjach dokonać wyboru zasad sporządzania i prezentowania sprawozdania finansowego. Wybrany przez jednostkę wariant wyboru oddziałuje w bezpośredni sposób na kształt danych sprawozdawczych sprawozdania finansowego. Poprzez odpowiedni dobór metod wyceny aktywów i pasywów można wpłynąć na wielkość wyniku finansowego. Powodem tego może być chęć realizacji interesów określonej grupy osób. Z kolei ten sam wybór tej samej możliwości w dwóch różnych jednostkach gospodarczych może przynieść zupełnie różne efekty. Możliwość ewidencji kosztów (Zespół 4 i 5, czy tylko 4 lub 5) zależy od profilu działalności jednostki, przy konstruowaniu zakładowego kont ważnym elementem jest zatem wzięcie po uwagę sprawę, czym jednostka się zajmuje. Inne będą bowiem wymagania od systemu ewidencji kosztów jednostki produkcyjnej, innej handlowej, a innej usługowej.

Proces budowania polityki rachunkowości jest procesem złożonym. Wymaga on nie tylko znajomości prawa bilansowego, ale także charakteru jednostki, tzn. jej struktury organizacyjnej oraz profilu działalności. Na podstawie dokumentacji przyjętych zasad rachunkowości tworzy się sprawozdanie finansowe, które w życiu gospodarczym pełni ważną rolę. Z zawartych tam informacji korzysta bowiem szereg odbiorców zewnętrznych, którzy na tej podstawie podejmują (lub nie) określone decyzje. Dlatego politykę rachunkowości należy traktować jako instrument kształtowania sprawozdania finansowego, co w konsekwencji powoduje wzrost rangi tego dokumentu, którego rola jest czasami niedoceniana.

Literatura

- Bragg T. (2007), *Accounting Best Practices*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- Chluska J. (2002), *Rachunek kosztów jako element polityki rachunkowości jednostek gospodarczych*, „Monitor Rachunkowości i Finansów”, nr 11, Warszawa.
- Dyduch A., Sawicka J., Stronczyk A. (2004), *Rachunkowość finansowa – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa.
- Gołębiowski G., Tłaczała A. (2005), *Analiza ekonomiczno-finansowa w ujęciu praktycznym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Górowski I. (2008), *General accounting theory. Evolution and design for efficiency*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.

- Gregoriou G.N., Gaber M. (2006), *International Accounting. Standards, Regulations and Financial Reporting*, Elsevier Ltd., London.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F. (2002), *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jarugowa A., Walińska E. (1997), *Roczne sprawozdanie finansowe – ujęcie księgowe a podatkowe*, Wydawnictwo ODDK, Gdańsk.
- Messner Z. (2007) *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Messner Z., Pfaff J. (2009), *Rachunkowość finansowa*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości* (2001), IASB, London.
- Naumiuk T. (2000), *Dowody księgowe. Obieg i kontrola*, Wydawnictwo Infor, Warszawa.
- Sawicki K. (1996), *Polityka bilansowa i sprawozdawczość w zarządzaniu firmą*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław.
- Szczotka J. (2007), *Wpływ polityki rachunkowości na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, pod red. B. Micherdy, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r.* (Dz.U. Nr 121, poz. 591).
- Walińska E., Czajor P., Wencel A. (2006), *Polityka rachunkowości jako narzędzie kształtowania sprawozdania finansowego*, [w:] *Meritum Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer Polska – ABC, Warszawa.
- Walińska E., Zakrzewska J. (2003), *Polityka rachunkowości a zarządzanie jednostką – wyniki badań ankietowych*, [w:] „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, tom 15(71).
- Wędzki D. (2006), *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.

Streszczenie

Polityka rachunkowości to dokument opisujący przyjęte i stosowane w praktyce przez jednostkę gospodarczą zasady rachunkowości. Prawo bilansowe, pozwalając jednostce dokonać wyboru określonych wariantów prezentacji i wyceny posiadanych aktywów i pasywów, jednocześnie zobowiązuje jednostkę do dokonania takiego wyboru. Czynność taka powinna być jednak poprzedzona głęboką analizą charakteru i profilu działalności jednostki gospodarczej. Wynika to z faktu, że na podstawie dokonanych wyborów prowadzi się księgi rachunkowe oraz w określony sposób sporządza sprawozdanie finansowe.

Celem artykułu jest zaprezentowanie polityki rachunkowości jako instrumentu, który oddziałuje na sprawozdania finansowe jednostki gospodarczej, które z kolei są podstawą do podejmowania określonych decyzji przez zainteresowane podmioty

(odbiorcy sprawozdania finansowego). W niniejszym artykule przedstawiono różne możliwości wyceny i prezentacji danych sprawozdawczych mających zastosowanie w poszczególnych elementach sprawozdania finansowego. Jednostka budując politykę rachunkowości powinna uczynić to w taki sposób, aby sprawozdanie finansowe, które jest tworzone na podstawie jej zapisów ewidencyjnych, rzetelnie i wiarygodnie przedstawiało sytuację majątkowo-kapitałową.

Summary

Accounting policies as an instrument affecting the financial statements

Accounting policy is a document describing accounting principles adopted and followed in practice by an enterprise. Accounting law allows entities to choose among the permitted options for the presentation and valuation of their assets and liabilities. The choice of the options should be preceded by analysis of the entity's character and profile of activity.

This article aims to present accounting policies as an instrument which affects the financial statements, which in turn are the basis for making economic decisions by external users of financial information. In conclusion, accounting policies adopted by an entity should result in financial statements which convey a true and fair view of its financial position and performance.